



## בבית המשפט העליון בשבתו כבית משפט גבוה לצדק

בג"ץ 5405/22

לפני: כבוד הנשיאה א' חיות  
כבוד השופט ע' גרוסקופף  
כבוד השופטת ג' כנפי-שטייניץ

העותר: פלוני

נ ג ד

המשיבים: 1. בית הדין הדתי הדרוזי בעכו  
2. בית הדין הדתי הדרוזי לערעורים בעכו  
3. פלונית

עתירה למתן צו על תנאי

תאריך הישיבה: ב' בטבת התשפ"ג (26.12.2022)

בשם העותר: בעצמו  
בשם המשיבים 1-2: עו"ד רמי טרביה  
בשם המשיבה 3: עו"ד פרח חלבי

### פסק-דין

השופטת ג' כנפי-שטייניץ:

1. לפנינו עתירה המופנית נגד פסק דינו של המשיב 1, בית הדין הדתי הדרוזי בעכו (להלן: בית הדין) מיום 22.9.2021, בו הותרו נישואיהם של העותר והמשיבה 3 (להלן: המשיבה), והושתו על העותר פיצויי גירושין. כן מופנית העתירה נגד פסק דינו של המשיב 2, בית הדין הדתי הדרוזי לערעורים (להלן: בית הדין לערעורים) מיום 26.5.2022, אשר דחה את ערעורו של העותר על פסק הדין.

הרקע לעתירה

2. העותר והמשיבה, בני העדה הדרוזית, נישאו בשנת 2002 ולהם בן יחיד. ביום 14.2.2017 הגיש העותר תביעת גירושין לבית הדין, בגדרה ביקש לקבוע כי התנהגותה של המשיבה היא הגורם לפירוק נישואיהם, ולחייבה בתשלום פיצויי גירושין. המשיבה מצידה הגישה כתב הגנה בו תלתה את האשם בפירוק הנישואין בעותר וביקשה לדחות את תביעתו. לחלופין, ביקשה לחייב את העותר בתשלום פיצויים.

3. הדיון בתביעת הגירושין נערך לפני בית הדין במותב שלושה. בדיון השני חל שינוי בהרכב בית הדין בשל מינוי שניים מחברי המותב לבית הדין לערעורים. לפיכך, החל מן הדיון השני, נערך הדיון לפני הרכב שלושה: הקאדי קבלאן, הקאדי סרחאן והקאדי חלבי.

4. בפתח הדיון הרביעי, שהתקיים ביום 18.12.2017, הביא הקאדי חלבי לידיעת הצדדים כי יש לו היכרות קודמת עם המשיבה, אשר עבדה כמורה בבית הספר בו עבד טרם מינויו לכס השיפוט. העותר הודיע בתגובה כי הוא סומך על יושרתו של הקאדי ואין לו התנגדות שידון בתביעה.

5. לאחר שורה ארוכה של דיונים שהתקיימו בתיק, ולפני שניתן פסק הדין, פרש אחד משלושת חברי המותב, הקאדי סרחאן, לגמלאות. משנותרו בבתי הדין הדרוזיים של הערכאה הראשונה, לאחר פרישתו, שני קאדים בלבד, חולקו התיקים התלויים ועומדים בין שני הקאדים המכהנים באופן עוקב על מנת שידונו בהם כדן יחיד. התביעה שבענייננו נותבה לקאדי חלבי כדן יחיד.

6. ביום 22.9.2021 ניתן פסק דינו של בית הדין. בפסק הדין חויב העותר בתשלום פיצויי גירושין למשיבה בסך 70,000 ₪. כן חויב בתשלום המוהר, כפי שננקב בהסכם הנישואין, בסך של 65,000 דולר, כפי שוויו בשקלים, והכל בפריסה ל-80 תשלומים חודשיים שווים. פסק הדין ניתן כאמור על-ידי הקאדי חלבי בדין יחיד.

7. העותר ערער על פסק הדין לבית הדין לערעורים. בערעורו טען, בין היתר, כי הקאדי חלבי לא היה אמור לפסוק בתיק כדן יחיד; כי הוא היה מצוי, עת שפסק, בניגוד עניינים; וכי נפלו בפסק הדין גופו שגיאות מהותיות המצדיקות את ביטולו. המשיבה הגישה מצידה ערעור שכנגד, שבו טענה נגד מיעוט הפיצויים שנפסקו לה, נגד המרת המוהר למטבע ישראלי ונגד פריסת הפיצויים לתשלומים מבלי שהדבר התבקש.

8. בית הדין לערעורים, בפסק דין שנתן ביום 26.5.2022, דחה את ערעורו של העותר. כן קיבל באופן חלקי את ערעורה של המשיבה, במובן זה שהמרת סכום המוהר למטבע ישראלי בוטלה, וכן בוטלה פריסת הפיצוי לתשלומים.

9. בעתירה שלפנינו מבקש העותר כי נורה על ביטול פסק דינו של בית הדין, וכן על ביטול פסק דינו של בית הדין לערעורים. כן הוא מבקש כי נורה על השבת הדיון לבית

הדין לפני הרכב אחר, לשם ניהולו מבראשית.

10. להשלמת התמונה העובדתית יצוין, כי ביום 5.10.2021 הגיש העותר לנציב תלונות הציבור על שופטים (להלן: הנציב) תלונה נגד הקאדי חלבי, במסגרתה הלין, בין היתר, על חילופי המותב שדן בתיק, ועל כך שהקאדי חלבי נתן את פסק הדין בעודו מצוי בניגוד עניינים. בהחלטת הנציב מיום 4.11.2021 נדחתה תלונתו של העותר, תוך שצוין כי לנוכח הסברי הקאדי כפי שפורטו בהחלטת הנציב, לא נמצא כי הוא נהג שלא כהלכה.

#### טענות הצדדים

11. העותר טוען בעתירתו לפגמים מהותיים שנפלו באופן התנהלותו של בית הדין, בגינם יש לקבוע כי פסק הדין ניתן בחוסר סמכות, ולפיכך בטל מעיקרו. נטען כי פסק דינו של בית הדין ניתן בהרכב דן יחיד, בניגוד לכלל הקובע כי דיוני בית הדין ייערכו בהרכב שלושה לאורך כל שלבי הדיון ועד למתן פסק דין. כן נטען, כי אף שההליך התקיים בהרכב שלושה, פסק הדין ניתן בדין יחיד, מבלי שהדבר הודע מראש לבעלי הדין ומבלי שניתנה להם זכות הטיעון. עוד טוען העותר כי פסק דינו של בית הדין ניתן בדין יחיד על-ידי הקאדי חלבי, בשעה שזה היה מצוי בניגוד עניינים ובנסיבות המעוררות חשש ממשי למשוא פנים, הן בשל "קשר אישי" בין קאדי חלבי לבין המשיבה הן בשל קרבה משפחתית של הקאדי לבא-כוחה, עו"ד פרח חלבי. לטענת העותר, לו היה יודע מראש כי הקאדי חלבי ייתן את פסק הדין בעניינו כדן יחיד, לא היה מסכים לכך מלכתחילה.

12. לגוף העניין טוען העותר כי נפלו בפסק דינו של בית הדין פגמים שבשיקול דעת, המצדיקים התערבותו של בית משפט זה בפסק הדין. נטען כי בית הדין סטה מהוראות הדין שעה שחייב את העותר במלוא המוהר ופיצויי הגירושין, חרף קביעתו כי האשם לגירושין מוטל על שני בני הזוג, ואף שמצא כי לגירושי הצדדים היה צידוק מוסרי וחוקי. באשר לפסק דינו של בית הדין לערעורים, טוען העותר כי זה דחה את טענותיו מבלי שניתן משקל לפגמים המהותיים שנפלו בהחלטתו של בית הדין, ואף לטענותיו בסוגיית ניגוד העניינים. עוד נטען כי אף שבית הדין לערעורים קבע בפסק דינו כי אין הוא נוטה להתערב בפסיקת הפיצויים, הוא קיבל את ערעור המשיבה והתערב בסוגיית הפיצויים באופן שהחמיר עם העותר והטיב עם המשיבה.

13. המשיבים טוענים כי יש לדחות את העתירה. בתגובת היועץ המשפטי לבתי הדין הדרוזיים, נטען כי סעיף 8(א) לחוק בתי הדין הדרוזיים, התשכ"ג-1962 (להלן: חוק בתי הדין הדרוזיים), מאפשר לבית הדין לדון בדין יחיד כאשר מספר הקאדים המכהנים בו פחת משלושה. הוסבר כי במקרה הנדון, לאחר פרישתו של הקאדי סרחאן נותרו בשני בתי הדין של הערכאה הראשונה, בעכו ובבוקעתא, בהם מכהן אותו הרכב קאדים, שני קאדים בלבד. משפחת מספר הקאדים משלושה, התקיימו הדיונים לפני דן יחיד – בהתאם להוראות החוק. באשר לטענת הפסלות שהופנתה כלפי הקאדי חלבי, ציין היועץ המשפטי כי העותר לא הניח לפני הקאדי בקשת פסלות, כמתחייב בחוק ובפסיקה, אלא העלה את טענותיו לראשונה לאחר מתן פסק הדין. כן נטען כי לאור מאפייני החברה הדרוזית כקהילה קטנה עם היכרות קרובה בין חבריה, ובהתאם לפסיקת בתי הדין הדרוזיים בנושא, אין בהיכרות בין הקאדי למשיבה או בא-כוחה כדי להקים עילת פסלות של הקאדי מלשבת בדין. אשר ליתר טענות העותר נטען, כי מדובר בטענות שהועלו לפני בית הדין לערעורים, והלכה היא כי בית משפט זה אינו יושב כערכאת ערעור על בתי הדין הדתיים. כן נטען כי בתי הדין קיימו בפסקי דינם את יסודות הדת, המנהגים והמסורת הדרוזיים בגירושין ובפיצויי הגירושין, ולא חרגו מגבולות סמכותם, באופן שלא קמה עילה להתערבות בפסקי הדין.

14. המשיבה סבורה אף היא כי דין העתירה להידחות. זאת, לנוכח היקף הביקורת של בית משפט זה על בתי הדין הדרוזיים, משלא נמצא כל פגם בפסיקת בתי הדין, מקום שאין ממש בטענה למשוא פנים מצד הקאדי חלבי, ולאור ההלכה שלפיה בית משפט זה אינו יושב כערכאת ערעור על בתי הדין הדרוזיים.

הכרעה

15. לאחר עיון בעתירה ובתגובות לה על נספחיהן, ולאחר ששמענו את הצדדים בדיון שהתקיים לפנינו, באנו לכלל מסקנה כי דין העתירה להידחות בהיעדר עילה להתערבותנו בפסקי הדין של בית הדין ובית הדין לערעורים.

16. הלכה היא כי בית משפט זה, בשבתו כבית משפט גבוה לצדק, אינו יושב כערכאת ערעור על החלטותיהם של בתי הדין הדתיים ובכללם בתי הדין הדרוזיים, והתערבותו בפסיקתם שמורה לנסיבות חריגות של חריגה מסמכות, סטייה מהוראות החוק, פגיעה בעקרונות הצדק הטבעי, או כאשר נדרש סעד מן הצדק (ראו למשל: בג"ץ 4998/21 פלונית נ' בית הדין הדתי הדרוזי לערעורים, פסקה 8 (26.8.2021); בג"ץ 1252/20 פלונית נ' בית הדין הדתי הדרוזי בעכו, פסקה 14 (31.5.2020); בג"ץ 990/16 פלונית נ' בית הדין

הדרוזי בעכו, פסקה 6 (29.2.2016)). נסיבות חריגות אלה אינן מתקיימות בענייננו.

17. בפי העותר שתי טענות מרכזיות: האחת, כי פסק דינו של בית הדין ניתן במותב חסר, בהרכב דן יחיד תחת הרכב שלושה, ולפיכך ניתן תוך חריגה מסמכות; השנייה, כי המותב היה מצוי בניגוד עניינים המעורר חשש ממשי למשוא פנים, בשל היכרות מוקדמת עם המשיבה ובא-כוחה. פגמים אלה, לשיטת העותר, מחייבים ביטולו של פסק הדין מדעיקרא ושמיעת הדיון מראשיתו על-ידי מותב אחר.

הרכב בית הדין

18. ככלל, דיון בהרכב דן יחיד, מקום בו הוראות החוק מחייבות לקיימו בהרכב שלושה, מהווה חריגה מסמכות. בהתאם, גם החלטה שיפוטית הניתנת בהרכב חסר, בלא הסמכה מפורשת של המחוקק, נגועה בפגם היורד לשורש סמכות בית הדין העשוי להביא לבטלות מעיקרא של ההחלטה (בג"ץ 1555/05 לוי נ' בית הדין הרבני האזורי מחוז תל-אביב, פסקאות 16-22 (16.7.2009); בג"ץ 4509/09 פלונית נ' בית הדין הרבני האזורי בפתח תקווה, פסקה י"ב (3.5.2010) (להלן: עניין פלונית); בג"ץ 6334/96 אליהו נ' בית-הדין הרבני האזורי בתל-אביב, פ"ד נג(2) 153, 170-171 (29.3.1999) (להלן: עניין אליהו)). וראו גם: בג"ץ 3520/95 צוברא נ' בית הדין הרבני הגדול בירושלים, פ"ד נ(5) 50, 53 (27.11.1996); בג"ץ 1750/91 מסלתי נ' בית הדין הרבני האזורי פתח תקווה, פ"ד מה(5) 360, 362-363 (19.9.1991)). עם זאת, בשל אילוצים שונים העשויים להגביל את יכולתם של בתי הדין השונים להשלים את הדיון בהרכב מלא, הכיר המחוקק, בהסדרים שונים שנקבעו בדיון, בסמכותו של הרכב 'חסר' להמשיך בדיון ואף ליתן פסק דין. בנוגע להסדרים אלה צוין, כי "הם פרי איזון בין אינטרסים נוגדים: האינטרס להבטיח כי הרכב בית הדין שדן בהליך מתחילתו הוא גם זה שיפסוק את הדין בענייננו של בעל הדין; וכנגדו, האינטרס הדיוני של [בעל הדין] ושל מערכת השיפוט גם יחד להביא לסופיות ההליך ולפתור אילוץ דיוני שהתעורר בדרך מעשית ותכליתית, ובלבד שלא ייגרם עיוות דין לאדם ולנושא הנדון" (עש"ם 9345/05 מדינת ישראל נ' חסון, פסקה 10 (13.11.2007)).

19. גדרי סמכותם של בתי הדין הדתיים הדרוזיים, לרבות ההסדרים הקובעים את הרכב המותב הנדרש, נקבעו בחוק בתי הדין הדרוזיים. סעיף 8(א) לחוק קובע כדלהלן:

"בית דין ידון בשלושה, אולם אם מספר הקאדים מד'הב המכהנים בו פחת משלושה, או שנבצר מאחד או משניים מהם למלא תפקידם, רשאי בית הדין לדון באחד".

הוראה זו קובעת את הכלל, ולפיו בית הדין ידון בהרכב שלושה, ולצדו החריג לכלל: מקום בו פחת מספר הקאדים המכהנים בבית הדין משלושה, או שנבצר ממי מהם למלא את תפקידו, רשאי בית הדין לדון באחד (ולעניין נבצרות כחריג לכלל המחייב דיון בהרכב המקורי, השוו: עניין אליהו, בפסקה 15; עניין פלונית, בפסקה י"ז). על הרקע לחקיקת הוראה זו, שתוקנה מעת לעת, ואשר נועדה לפתור מצוקה שנוצרה בעקבות מספרם המצומצם של הקאדים בבית הדין ופרישתו של מי מהם, ניתן ללמוד מדברי ההסבר לחוק בתי הדין הדתיים הדרוזיים (תיקון מס' 3), התשל"ב-1972 (ה"ח הממשלה 190, 988), כדלקמן:

"חוק זה בא לתקן ליקוי בהליכי השפיטה של בית הדין הדתי הדרוזי שנגרם עקב דרישת סעיף 8 לחוק בתי הדין הדתיים הדרוזיים, תשכ"ג-1962, שבית הדין ידון בהרכב של שלושה. למעשה מורכב בית הדין הדתי הדרוזי בדרגה הראשונה משלושה חברים בלבד, ובכל מקרה שנבצר מאחד מהם לשבת בדין, או שהתפטר, יצא לקצבה או נפטר, משותק בית הדין".

20. בענייננו אין למעשה חולק כי בעת שניתן פסק הדין פחת מספר הקאדים המכהנים משלושה, מחמת פרישתו של אחד הקאדים לגמלאות. בנסיבות אלה, משנבצר מן המותב המקורי להשלים את הדיון, ובהתאם להוראת סעיף 8(א) לחוק בתי הדין הדרוזיים, מוסמך היה בית הדין לקיים את הדיון, ואף ליתן את פסק הדין, בדין יחיד. אוסיף כי טענת העותר כי תביעתו נותבה לקאדי חלבי ממניעים זרים, הועלתה בעלמא מבלי שהונחה כל תשתית לביסוסה, ולפיכך יש לדחותה.

21. העותר טוען כי נפל פגם מהותי גם בכך שבית הדין לא הודיע לצדדים על פרישתו של הקאדי סרחאן ועל העברת הדיון בעניינם לקאדי חלבי כדן יחיד. יוער כי בעניין זה נתגלעה מחלוקת עובדתית בין הצדדים. בתגובתו של הקאדי חלבי לתלונת העותר שהוגשה לנציב, נטען כי בדיון מיום 18.5.2021, אליו זומנו הצדדים לאחר שהוגשו סיכומיהם ולפני שניתן פסק הדין, העלה הקאדי חלבי את נושא פרישתו של הקאדי סרחאן לגמלאות, והודיע כי הוא זה אשר ימשיך וידון בתיק כדן יחיד (ראו נספח 7 לעתירה, בסעיף 15). העותר מכחיש טענה זו וטוען כי הדברים לא נאמרו. מכל מקום, הגם שראוי שמידע זה יימסר לצדדים ויתועד בפרוטוקול הדיון – אין מדובר בנסיבות ענייננו בפגם היורד לשורשו של הליך, אשר בכוחו להביא לביטול פסק הדין. משנבצר מבית הדין להשלים את הדיון במותב שהחל בשמיעתו, ברי כי לא היה מנוס מהעברתו למותב אחר. אכן, לו הועבר הדיון, בשל נבצרות המותב, למותב דן יחיד שלא שמע את

הדיון מתחילתו, הייתה עולה השאלה האם רשאי היה מותב אחר להמשיך את הדיון מהשלב בו הופסק (והשוו: תקנה 77 לתקנות סדר הדין האזרחי, התשע"ט-2018). ואולם בענייננו, הועבר הדיון לקאדי חלבי, אחד מחברי המותב המקורי, אשר שמע את הדיון כמעט מתחילתו והתרשם באופן ישיר מן הראיות. בנסיבות אלה, פסק הדין ניתן כדין ובסמכות ולא נפל בהליך פגם בדרגה המצדיקה את ביטולו.

פסלות המותב

22. אשר לטענה לניגוד עניינים. העותר טוען כי הקאדי חלבי היה מצוי בניגוד עניינים כפול, המקים לטענתו עילת פסלות: ראשית, בשל היכרותו המוקדמת עם המשיבה, בהיותם בעבר עמיתים לעבודה. ושנית, בשל קרבת משפחה של הקאדי חלבי לבא-כוחה, בעקבות קשרי נישואין של דודתו של הקאדי עם אחיו של עו"ד חלבי, בא-כוח המשיבה.

23. טענות הפסלות של העותר הועלו בשיהוי משמעותי המצדיק את דחייתן מטעם זה בלבד. אין חולק כי בפתחו של הדיון מיום 18.12.2017 הודיע הקאדי חלבי לצדדים כי המשיבה היתה עמיתתו לעבודה לתקופה של מספר חודשים. לעותר ניתנה ההזדמנות להתנגד לישיבתו של הקאדי בדיון, ואולם הוא הודיע בתגובה כי הוא מאמין בקאדי שישפוט ללא פניות, וכי אין לו התנגדות שהוא ימשיך לשבת בדיון. טענת העותר שלפיה אמר את שאמר בהסתמך על כך שהקאדי יכהן כשופט אחד מתוך שלושה, להבדיל מדן יחיד, אין בה ממש, שעה שהודעתו על העדר התנגדותו לא סויגה בכל סייג. מכל מקום, אין בהיכרותם של הקאדי והמשיבה, בנסיבות שתוארו על-ידי הקאדי, כדי להקים חשש ממשי למשוא פנים המבסס עילה לפסילת המותב (ע"א 4827/21 פלונית נ' פלוני, פסקה 7 (1.8.2021)).

24. בדומה, יש לדחות את טענות העותר לפסלות המותב הנעוצה לכאורה בקרבת משפחה של הקאדי עם בא-כוחה של המשיבה. טענה זו, כמו קודמתה, הועלתה לראשונה לאחר מתן פסק הדין ומבלי שניתנה למותב הזדמנות להתייחס אליה, ודי בשיהוי זה בהעלאת הטענה כדי לדחותה. כידוע, טענת פסלות יש להעלות בהזדמנות הראשונה. נפסק לא אחת כי עילת פסלות אינה בבחינת "נשק סודי" אותו ניתן לשמור לעת מצוא, ככל שההליך אינו מתפתח לשביעות רצונו של בעל הדין (ראו: ע"א 2805/21 פלונית נ' פלונית, פסקה 12 (1.6.2021); ע"א 7545/22 פלוני נ' פלוני, פסקה 9 (13.12.2022); ע"פ 4217/22 סטוקלוב נ' מדינת ישראל, פסקה 10 (17.7.2022); ע"א 2352/22 פלוני נ' פלונית, פסקה 7 (3.5.2022); ע"א 6066/21 ליאב יזמות וניהול פרויקטים בע"מ נ' תורג'מן, פסקה 9 (3.11.2021)). השהיית בקשת פסילה עד לאחר מתן פסק הדין פותחת פתח

למניפולציות ולניצול לרעה של טענת הפסלות. לפיכך, בעל דין המקיים דיון לפני שופט שעה שבידו טענת פסלות נגד אותו שופט, יש לראותו כמי שוויתר על זכותו (יגאל מרזל דיני פסלות שופט 64-65 (2006)). אוסיף ואעיר כי בתשובתו לנציב, ציין הקאדי כי הוא ובא-כוח המשיבה הם בני אותה משפחה כפי שגם העותר הוא מאותה משפחה. מכל מקום, משטענות הפסלות לא הועלו במועדן, הרי שדין טענותיו של העותר בעניין זה להידחות.

סוף דבר

25. דין טענותיו של העותר לפגמים בהליך – להידחות. באשר ליתר טענותיו של העותר, הרי שאלה טענות בעלות אופי ערעורי מובהק ונטועות בנסיבותיהם הפרטניות של הצדדים. טענות אלה אינן מגלות עילה המצדיקה את התערבותנו. העותר קיבל את יומו בשתי ערכאות שיפוטיות, בתי הדין ניהלו מספר רב של דיונים בתביעתו, בחנו את טענות העותר, והוציאו תחת ידם פסקי דין מפורטים ומנומקים. בסופו של יום נראה כי העותר אינו שבע רצון מתוצאות ההליך אך אין בכך בלבד כדי להצדיק את התערבותנו.

26. העתירה נדחית אפוא.

העותר יישא בהוצאות המשיבים 1-2 בסך 10,000 ₪. בעניינה של המשיבה 3, שלא התייצבה לדיון (לטענת בא-כוחה, בשל אי-קבלת ההזמנה לדיון), לא ייעשה צו להוצאות.

ניתן היום, א' בשבט התשפ"ג (23.1.2023).

שופט

שופט

הנשיא